

Immigrazioa eta autogobernua nazio minoritarioetan: Quebec, Flandes eta Katalunia

RICARD ZAPATA-BARRERO

Universitat Pompeu Fabra Zientzia Politikoko irakaslea

Sarrera: *immigrazio filosofiak* nazio
minoritarioentzako

Immigrazioaren eta nazio minoritarioen autogobernuaren arteko erlazioaren auziak badu bere lekua Quebec eta Flandesko agenda politikoan; Espainiako Estatuan, aldiz, ez da oraindik kontuan hartzen.

Artikulu honek,¹ azken ikergaitzat Kataluniako kasua hartuta, Quebec eta Flandesek «beren» arazoei nola erantzuten dieten aztertuko du lehenik. Debate akademikoaren auzi nagusiak identifikatzea da helburua, horrenbestez Katalunian debatearen nondik norakoak planteatzea ahalbidetzeko. Izan ere, immigrazioa funtsezko garrantzia hartzen ari da Generalitatearen nazio prozesuarentzat berarentzat: autogobernuaren etorkizuna, Katalunian, immigrazio berriak planteatzen dituen eskakizunei emandako erantzunen menpe dago. Ikuspegi horretatik, premisa hauxe du artikuluak abiapuntu: immigrazioari lotutako eraldaketek nazio minoritarioei² ere eragiten diete.³ *Nazio identitatearen eraikuntza politikoarekin* bat datorren *immigrazio politikaren* dimen-

tsioa garatzeaz arduratuko gara. Immigrazio politikak, zentzu horretan, komunitatea birdefinitu egiten du politikoki.⁴

Esparru horretan planteatzen dira *Kataluniaren berezko filosofia* taxutuko luketen osagaiak, haren ezaugarri komunitarioak aintzat hartuz. *Filosofia* diodanean, funtzio bikoitza duen argudio multzoaz ari naiz: gobernu edo administrazio baten ekintza estrategikoei zentzua emateko balio izatea, eta, aldi berean, etorkizuneko gizarteari buruzko informazioa eskaintzea.

Artikulu honek hiru zati ditu. Lehenengoan, immigrazio eta autogobernuaren arteko loturaren azterketak sustatzen dituen premisa teoriko nagusiak landuko ditugu, J. Carens, W. Kymlicka eta R. Bauböck-en ekarpenetan oinarrituta. Bigarrenean, Flandes eta Quebeceko debate akademikoaren gai garrantzitsuenak eztabaidatuko ditugu, Katalunian immigrazioaren filosofiaren inguruko eztabaidarentzat esanguratsuak izan daitezkeenak. Hirugarrenean, Kataluniako egoeraren deskribapen laburra eskainiko dugu, egungo Hiritartasun eta Immigrazio Plana (2005-2008) oinarritzat hartuz eta *Kataluniako immigrazioaren filosofia publikoaren* gai nagusiak zehazten hasiz. Eta amaitzeko, azken balantzea eskainiko dugu, etorkizunerako gogoeta eta analisi ildo nagusiak bilduz.

Immigrazioa eta autogobernua: premisa teorikoak

Immigrazioaren eta autogobernuaren arteko erlazioa ez da txertatu oraindik, analisi unitate gisa, nazioarteko debate akademikoan. Gogoeta bakanak baino ez daude immigrazio eta kulturantzatasunari buruz, batez ere dimentsio bikoitz hori bizi duten herrialdeetako azterketetan.⁵ Carens, Kymlicka eta Bauböcken argudioak bilduz, oinarritzko ikuspuntu eta auziak lor ditzakegu. Hirurek kokatzen dute immigrazioaren auzia identitatearen kudeaketaren eremuan, eta honako premisak partekatzen dituzte:

1) Etorकिनен egokitzeak eraldaketa bikoitza dakar: etorkinaren zein harrera-gizartearen identitatearena.⁶

2) Ezein argudiok ezin ditu urratu balio liberal eta demokratikoak. Hots, balio liberal-demokratikoek izan behar dute gogoeten eta argudio ekoizpenaren erreferentzi markoa.⁷

3) Identitatea nola kudeatzen den (lehen premisa) erabaki behar da, gure tradizio demokratiko liberalaren balioen mugak gainditu gabe (bigarren premisa), esfera publiko (pertsonen eta erakunde publikoen arteko elkarreragin espazio) desberdinen testuinguruan.

4) Etorकिनaren eta nazio minoritarioaren aldarrikapenak gatazkatsuak dira hasiera batean. Etorकिनak, izan ere, gehiengoa duen kulturaren integratzeko joera du, nazio eraikuntzaren prozesuan presio elementu bat gehiago bilakatuz. Horrenbestez, hasierako presio hori nazio egitasmoaren garapenari berari lagunduko dion abantaila bilakatzea lortu behar da.

5) Immigrazio politiken eta komunitate politikoaren ulertzaren arteko lotura zuzena badago ere, erlazio hori hil edo bizikoa bilakatzen da kultur komunitate minoritarioentzat. Gizarteak immigrazioari ematen dion erantzuna, hain zuzen ere, bere burua gizarte gisa ulertzeko moduren parte da (Carens 1995). Beraz, abian jartzen diren politikek zuzenean eragingo diote komunitate politiko minoritario gisako autoulertkuntza horri. Esparru horretan, autoulertkuntza horrek berezko autogobernu moduren bat baldin badago bakarrik izan dezake adierazpen politikoa. Autogobernurik gabe ezin da komunitate politiko batek bere buruaz duen ulertkuntza mantendu eta garatu. Horrenbestez, *nazio minoritarioetan egiten den immigrazio kudeaketaz dihardugunean, autogobernu aldarriak legitimatzen dituzten oinarrietako batez ari gara.*

6) Beharrezkoa da etorkinen eskariak eta autogobernu aldarrikapenak bateragarritzat hartzea eta ez elkar baztertzailatzat; ikusmolde barne-hartzaile eta konbergentea edukitzea. Kasu honetan, gogoetaren gakoa hauxe da: nazio minoritarioa gai ote da kulturaz itzuna izateko (Kymlicka 2001:

278), bere buruarekiko autoulerkuntzan etorkinen presentziak adierazten duen kulturantzitasuna txertatuz.

7) Azkenik, egoera deskribatzeko nozioetako bat, *desberdintasuna* barik, *desabantaila* da. Etorkinak zein nazio gutxiengoa desabantaila egoeran daudela onartzeaz gain, etorkinen eta nazio minoritarioen desabantaila egoera hori arrazoi desberdinek eragiten dutela ere onartu behar dugu. Hauexek jakin behar da, biak lotzeagatik egoera horrek okerrera egingo duen. Horrela, Estatuaren immigrazio politikak nazio minoritarioen egoera okertzen du, ez baitie tresna eta baliabiderik ematen kultur komunitate gisako garapenari eragiten dion prozesu hori kudeatzeko. Beraz, gogoeta eta diskurtso ildoen muga politikoa argia da: immigrazio eta autogobernuaren arteko loturak ezin du bien egoera okerragotu.

Auzi honek argudiaketarako dituen funtsezko iturriak autogobernu politikak dira, hots, azken legitimazio oinarritzat kultur komunitate minoritarioaren beraren kudeaketa hartzen duten politikak. Hiru autoreek auzia etorkinen eta komunitate minoritarioaren identitateen kudeaketaren eremuan kokatzen duten arren, autogobernuaren mantentze eta garatzea partekatzen dute aldagai esplikatzaile modura. Horixe izango da gure abiapuntua. Immigrazio politika orren identitate dimentsioa garatzea da auzia, eta artikulu honetan pertenezkoa bikoitza duten gizarteetan planteatuko dugu: gehiengoaren komunitate politiko estatala, eta nazio minoritarioak osatutako komunitatea. Oinarri horretatik abiatuta justifikatuko dira ekintzak.

Immigrazioari buruzko debatea Flandesen eta Quebecen

Flandes

Flandesko debate akademikoa aztertzerakoan, honexek harritzen gaitu lehenik: ez da debate publikoan txertatu Quebecen bezain modu bizi eta konstruktiboan. Debate ia para-

leloa da, zeinetan immigrazio politikak eta 80ko hamarkadan hasitako prozesu federalizatzailerak hainbestearino lotzen diren, ezen dagoeneko oso zaila baita gaiak dimentsio batetik edo bestetik datozen bereiztea.

a) Komunitateen arteko debatea eta immigrazioa

Belgika estatu kulturantzun elebidun eta nazioaniztuna da. Bi nazionalismo mota ditu (Martiniello eta Swyngedouw 1998): Walonia eskualdeko nazionalismo zibikoa, eta Flandres eskualdeko nazionalismo etnikoa. Espaziorik hibridoena Brusela hiriburua eskualdean dago; bertan, bi hizkuntzak eta bi nazionalismoak elkarren ondoan bizi dira, espazio publikoa betetzeko tentsio egoera etengabea.⁸ Sentimendu komunitarioa bizirik dago Belgikan, eta ia arazo politiko eta sozial guztiei ematen zaizkie azkenean bi irakurketa komunitarioak: flandestarra eta waloniarra.

1830ean sortu zenetik, hizkuntza izan da Belgikan gatazka iturri nagusia, komunitateen arteko desberdintasuna ezarri duena. Hizkuntza da identitate desberdinduaren zeinu garrantzitsua eta polarizazio tresna nagusia, nahiz eta inork ez duen komunitate-gatazka zentzu etnikoan identifikatu nahi.

Zentzu hertsian ez dago elebitasunik, hau da, lurralde elebitasunik, Bruselako eskualdean ezik. Hizkuntz eskualde bakoitzean elebakartasuna gailentzen da. Aniztasuna homogeneotasun irizpideekin kudeatu da komunitate bakoitzean. Beraz, logika horixe hautatuko da etorkinen presentziak eragindako kulturantzitasun gatazkak ebazterakoan.

Logika hori nabarmen atzeman daiteke gutxiengo etnokulturaleri buruz Flandresen 1998an onartutako dekretuan, eta baita eskuin muturreko Vlaams Blok alderdiak sustatutako flandestar diskurtso nazionalistan ere (Swyngedouw 1992), flandestarren eta waloniarren artean hasiera batean politikoa den gatazka zentzu etnikoan interpretatzen baitu. Izan ere, Vlaams Blok alderdi separatistaren lehen hautes-

kunde garaipena arte, 80ko hamarkada amaieran, belgikar autoritateak kulturantzatasunaren defentsarekin bateragarri izango zen diskurtso tradizional bat osatzen saiatu ziren, hauxe defendituz: belgikar identitatea ez du ondorengotzak zertzen, egitasmo komunaren eta arau konstituzional komun onarpenak baizik (De Winter et al. 1998). Nola eragiten dio komunitateen arteko debate horrek etorkinen auziari?

Belgikako bi komunitateen artean hizkuntzaren inguruan zegoen debatea areagotu besterik ez da egiten immigrazioarekin (Martiniello eta Manço 1993: 19). Premisatzat onartzen da immigrazioa bi komunitateen arteko tentsioen tresna bihurtuz —Belgikako estatu federalean boterea handitze-ko xedez— sartzen dela agenda politiko eta sozialaren barnean. Horixe da beharbada Belgikan immigrazioari ematen zaion trataeraren osagai adierazgarriena.

b) Immigrazioaren auzia interpretatzeko ikuspuntu aniztasuna

Belgika, egun, 1993ko konstituzio erreformarekin hasitako prozesu federalizatzailean dago. Konstituzioaren lehen artikulua arabera, komunitate eta eskualdeek osatutako estatu federala da. Prozesu federalizatzaile hori flandestarraren eta waloniarren arteko komunitate erlazioan eragiten ari da; izan ere, lehen aldiz aintzatesten da frantses-flandesa elebitasuna estatu osoan eta berdintasun baldintzatan.

Komunitate bakoitzak bere erara erantzuten dio immigrazioari. Flandestarrarentzat, holandar eredu kulturantzatuna da inspirazio iturri nagusia; komunitate frantsesak, aldiz, ez dio ikuspuntu hain espezifikoki heltzen, eta trataera orokorra ematen dio immigrazioari, arazo sozial eta ekonomikoa gisa. Flandestar ikuspuntuarentzat kultur bazterketa saihestea da garrantzitsua; frantsesarentzat, bazterketa sozial eta ekonomikoa saihestea (Martiniello eta Manço 1993: 20).

Joera orokorra halakoa bada ere, Flandesen Vlaams Blokek behartzen du diskurtso publiko etnikoari eustera, walonia-

rrekiko ezberdintasunak funtsezkotzat jotzen dituen diskurtsoa hain zuzen. Hainbestekoa da flandestar eta waloniarren arteko bereizketa, ezen ia ez baitago komunitateen arteko truke edo elkarrizketarik. Bien artean muga fisikorik ez dagoen arren, flandestar diskurtso politiko nazionalistak hartu duen jite erradikalak hizkuntz eta kultur muga gero eta sakonagoak ezartzen ditu, batez ere Vlaams Blokek biztanleriarengan duen babesagatik. Immigrazioaren kudeaketari ematen zaion ikuspuntuan islatzen da logika hori.

Flandes kulturantzatasun elebakarraren adibidea da, flandesera izanik hizkuntza bakarra. Kulturantzatasun nazioantiztunak ez ditu espazio publiko elebidunak kudeatzen. Espazio publikoa eta kultura publikoa flandeserazkoak dira Flandesen. Kultura frantsesa Waloniakoa da.⁹ Hizkuntz muga argiak daude Flandes eta Walonia artean. Horrenbestez, Flandesera iristen den etorkinak ez du sentitzen frantsesaren edo flandeseraren artean hautatu beharraren dilema. Etorkinak Flandesen finkatzea erabakitzen duenean, badauki komunitate horretako hizkuntza publikoa flandesera dela eta frantsesez hitz egitea gaizki ikusita dagoela. Hizkuntz erabileraren lehia eskualde elebidunean gertatzen da: Bruse-la hiriburuan, non immigrazioa bi komunitateen diskurtso nazionalistaren jomuga den.

c) Identitate kudeaketa eta Vlaams Blok alderdiaren immigrazioaren aurkako diskurtsoak menderatutako debate publikoa

Immigrazioari buruzko debate publikoa, beraz, Vlaams Blokek menderatzen du Flandesen. Ez da diskurtso proaktiboa, immigrazioa kudeatzeko modu onenari buruzko eztabaida. Aitzitik, diskurtso errektiboa da, eta Vlaams Blokek debatean sartzen dituen gaiak mendean hartzen dituzte alderdi tradizional guztiak.¹⁰

Zergatik ematen diete herritarrek botoa eskuin muturreko alderdiei edo nazional-populistei? Bi erantzun mota ditugu:

jorratzen dituzten gaiengatik, edo politika tradizionalaren aurkako haserrea adieraztearren —beraz, alderdi tradizionalen aurkako boto gisa interpretatu beharko litzateke—. Flandesko kasuan, analisi gehienek lehen erantzunari helzen diote (Swyngedouw 1995, Klandermans eta De Weerd 2000). Vlaams Bloki emandako botoa immigrazioaren aurkako botoa da batik bat; eta, bigarrenik, ondorio modura, *desafekzio politikoa* adierazten du. Beraz, herritarrak esplizituki eta nahita agertzen dira immigrazioaren aurka, eta ez immigrazioaren kudeaketa-eredu baten edo bestearen aurka. Izan ere, etorkinak baliabide urriak banatzen diren espazioetan kokatzen dira eta, ondorioz, bertakoei iruditzen zaie beren egoerak hobera beharrean okerrera egitea baizik ez dutela ekartzen.

Immigrazioari buruzko pertzepzio publikoa beste testuinguru batzuetan gertatzen denaren antzekoa da. Ez du loturarik, bada, immigrazioaren eta autogobernuaren arteko lotura zuzenarekin.

Flandeseraz hitz egiten duena edo flandestar gurasoak dituen da flandestar komunitateko kide. Jatorrizko komunitateak eta hizkuntzak murriztu egiten dute hein handi batean etorkinak komunitatearen barnean sartzeari ahalbidetuko duten argudioak taxutzeko aukera (Kymlicka 2001: 15. kap.). Nazionalismo baztertzailerik horrek, politikak bideratzeko orduan, talde etnikoen arteko antzekotasunak barik ezberdintasunak gailenarazten ditu.

d) Multigobernagarritasun egoeren kudeaketa eta immigrazioa: sistema federala eta etorkinen aukera politikoak

Badira zenbait analisi interesgarri bi komunitateak immigrazioaren kudeaketa kontrolatzeko nola borrokatzen diren aztertzen dutenak (Boussetta 2000, Jacobs 2001). Etorkinen aldarrikapenei erantzun politikoa emateko premiak, beraz, belgikar gizartearen flandestar eta waloniarrengan bereizitako gizarte gisa ezaugarritzen duen horri begiratzen dio zuzenean.

Bi gai ditugu esparru honetan. Batek jite instituzionala, estrukturala du (Belgikaren erreforma estrukturalari, federalizazio prozesuari, eragiten dio), eta besteak mundu asoziatiboarekin lotuta zein eredu desberdin sortzen diren zehaztea eskatzen du.

Lehen analisi ildoan premisa honetatik abiatzen da: immigrazio politiken historia, belgikar sistema politikoaren egituren eboluzioari lotuta doa. Garrantzi berezia du flandestar zein waloniar alderdi politikoek 1993an estatu federala sortzen duten uneak. Federalismo horrek bi komunitateen autonomia aldarriari erantzuten dio, eta bien arteko aurkakotasuna baretu nahi du. Estatuaren erreforma horiek zuzenean eragiten diete immigrazio politikei. Izan ere, 1993an bertan, Berdintasunerako eta Arrazakeriaren aurkako Borrokarako Zentro federala sortzen denean nabarmentzen da batez ere immigrazioaren kudeaketaren inguruko flandestar eta waloniar pertzepzioen arteko distantzia (Boussetta 2000).

Immigrazioari buruzko flandestar ikuspuntua —taldean oinarritua— eta Waloniako ikuspuntua —unibertsalista eta individuala— erabat desberdinak dira. Flandes integrazio kolektiboa ahalbidetuko luketen mekanismoak sustatzearen aldekoagoa izango litzateke. Kultur espezifikotasunaren defentsak ez du oposizio formalik. Etorkinen identitate-baieztapen desberdindua onartuago dago, politika hori bateragarria baita estatu federalean defendatzen duen identitate aintzatespenaren flandestar politikarekin. Hain zuzen, bi politika horien arteko koherentziak edo inkoherentziak esplikatzen du, besteak beste, flandestar ikuspuntua.

Bruselan immigrazioa kudeatzeko bi eredu ezberdin daude elkarren ondoan, eta baita multigobernu egoera ere (Favell eta Martiniello 1999). Immigrazioa, horrenbestez, botere federalaren esparru handiagoak lortzeko bi komunitateen arteko lehiaren tresna bilakatu da. Ildo horretan, Jacobsen argudioaren arabera (Jacobs 1991), bi komunitateen arteko botere borrokak gutxiengoaren talde etnikoen txertaketa sustatzen eta zapuzten du aldi berean.

Flandestar aldeak taldean oinarritutako kulturantzatasunari jarraitzen dio, holandar ikuspuntuaren ildotik; alde frankofonoa, berriz, frantses eredu errepublikar eta indibidualistaren eraginpean dago. Eredu horietako bakoitzak erlazio oso desberdinak eragiten ditu immigrazioak ekarritako mundu asoziatiboarekiko.

Flandestar ikuspuntuak euskarri politiko, sozial eta ekonomikoa ematen die etorkinen asoziazioei; waloniar aldeak, berriz, etorkinen elkarte sarearentzako politika espezifikoak egitea saihesten du. Bruselan, hala, mundu asoziatiboak flandestar komunitateari begikotasun handiagoa dio eta, aldi berean, horren eragin esparrua hedatzen da (Jacobs 2001: 114).

Multigobernu egoera horiek, parte-hartzeko bide eta aukerak irekitzen dizkiete etorkinei (Favell eta Martiniello 1999). Komunitateen arteko lehia dela-eta Jacobsek aztertzen duen adibidea Europar Batasuneko etorkinen boto eskubidearen aldarrikapenarena da. Oro har, belgikar elite politikoa etorkinen boto eskubidearen aurka egon da (Jacobs 2000, 2004a). Aurkakotasun hori esanguratsua zen hasiera batean flandestar aldean, hauxe argudiatzen baitzen: europar hiritarren boto eskubideak alderdi politiko frankofonoei egingo liekeela mesede eta, beraz, Bruselako eskualdeko botere esparruan ondorio kaltegarriak izan zitzakeela (ikus, orobat, Martiniello 1998a, Boussetta eta Swyngedouw 1999).

e) Hiritartasuna, identitate anitzak eta immigrazioa

Belgikar hiritarrek bi leialtasun maila dituzte: federala eta komunitarioa. Hainbat lanetan aztertu da erlazio hori, eta debate instituzional eta arauemaile baten baitan dago. Debaterean oinarritzko ikuspuntua hauxe aztertzerantz bideratuta dago: leialtasun bikoitz horren eta immigrazioaren kudeaketaren arteko erlazioa, eta nazio identitatearen sentimenduaren eta etorkinekiko jarreraren artekoa.

Flandesen, Belgikarekin gehiago identifikatzen direnek flandestar identitatearekin identifikatzen direnak baino jarrera

hobea dute etorkinekiko. Alderantziz gertatzen da Walo-
nian: waloniar identitate sentimenduak belgikar identitate
sentimenduak baino jarrera hobea dauka etorkinekiko. Egoe-
ra itxuraz kontraesankor horrek argudio esplikatzaile baka-
rra izan dezake: bi nazio-identitate motaren existentzia.
Flandestarra identitate etnikoa da, waloniarra aldiz errepu-
blikarra. Lehenak banaketa eta bereizketa argudioak sortze-
ko joera handiagoa du, jatorrizko identitatea «besteratuko»
duten egoera mota guztiak baztertzekoa; bigarrena, aldiz,
unibertsalista da eta bestetasuna barne-hartzea onartzen du,
baldin eta bestetasun horrek dagoeneko indarrean dauden
balio eta erakundeen nukleo publikoa partekatzen badu.

Ildo horretan, belgikar hiritartasunari buruzko debateak
zentzu politiko garrantzitsua hartzen du. Hiritartasunaren
flandestar eredia komunitatean, hizkuntzan, etnian eta lu-
rraldean oinarritzen da (Lefebvre 2003: 112). Hiritartasuna-
ren waloniar definizioa, aldiz, tradizio frantsesean oinarri-
tzen da, hau da, pertsonaren borondatea du abiapuntu nagus-
sizat, eta ez bere etnia, hizkuntza eta balioen kultura komun
baten parte izatea. Hiritartasun eredu bi horiek —bata ko-
munitarioa eta etnikoa, bestea errepublikarra— etorkinak
kolektibitatearen kide izatearen auziari heltzeko bi modu oso
desberdinen oinarrian daude. Komunitate bakoitzaren hiri-
tartasunaren auzia, bipolaritate horren eraginez, errebindika-
zio nazionalista eta soberanistaren xede bilakatu da esparru
federalean. Immigrazioak, kasu horretan, funtsezko eginki-
zuna betetzen du motor gisa, belgikar hiritartasuna lortzeak
hizkuntza bati edo besteari atxikitzea esan nahi baitu maila
komunitarioan, horrek komunitate bakoitzaren eragin-ere-
muen hedapen/murritzapenean dituen ondorioekin.

Quebec

Quebecoko debateak, gaur egun, hiritartasunaren defini-
zio baten bilaketaren inguruan dihardu, etorkinak eta kultu-
raniztasuna barne hartuko dituen, baina,aldi berean, ka-

nadar gehiengoaren nazioaren aurrean quebectar identitatea (batik bat linguistikoa) babestuko duena. Gobernuen arteko erlazioei buruzko eztabaidak ere badaude debatean, gogoeta demografiko, ekonomiko eta linguistikoekin batera.

a) Hiritartasuna eta kulturantzitasuna: kulturartekotasuna ikuspuntu gisa

Quebecen beste inon baino debate gehiago sortzen da, eta ez dago berrikuntza kontzeptualerako lurralde emankorragorik.

Immigrazioaren eta kulturantzitasunaren inguruko problematika osoa, eratzen ari den hiritartasunaren parte izateko sentimenduan dituen ondorioen ikuspegitik aztertzen da.¹¹ Kudeatu beharreko aniztasuna bera definitzea izango da lehen auzia. Kanadako gobernu federalak kulturantzitasuna onartzen duela aintzat hartuz, Quebecoko gobernuak, erreakzio modura eta kanadar ikuspuntutik urruntzeko asmoz, «kulturartekotasun» terminoa sartu du debate publiko eta akademikoan.

Ikuspuntu kanadarrean zein quebectarrean, proposatutako eredu hori integrazioaren arrakasta/porrotarekin eztabaidatu behar da. Horregatik, Kymlickak hiru adierazle mota proposatzen ditu identitate kanadar zein quebectarrean integrazioa aztertzeko: integrazio legal eta politikoa, linguistikoa eta soziokulturala. Bere argudiaketaren arabera, etorkinak errazago integratzen dira Kanadan Quebecen baino.

M. Labelle-k (2001), bere aldetik, argudio horiek bildu eta banan-banan eztabaidatzen ditu Kymlickaren ideiak. Dena den, bere gogoetagai nagusiak ez dira Kymlickaren ondorioak, argudioei eusteko erabiltzen dituen adierazleak baizik.

Bereziki garrantzitsua da hiritartasun aldarrikapena integrazioaren adierazle dela baieztatzen duen argudioaren eztabaida. Kymlickaren ustez, bere argudiaketa orokorraren froga enpirikoa hau da: etorkinek gehiago eskatzen dute kanadar hiritartasuna. Datu horiek ezin dira subiranotasun

aldarriaren testuingururik gabe ulertu. Dirudienez, zenbat eta subiranotasun aldarrikapen handiago, hainbat eta joera handiago etorkinek kanadar hiritartasuna eskatzeko.

Debate akademikoan, hiritartasuna ikertzeko beste ikuspegi bat arrazakeria da. Labelleren ustez (2004), bere ikerketaren ondorio nagusietako bat da Quebeceko mugimendu soberanista etorkinen desorientazio identitarioarekin erlazionatuta dagoela. Izan ere, etorkinek ez dituzte onartzen hizkuntzaren inguruan definitutako quebecar hiritartasunaren kide izateko eskakizunak. Arrazakeriaren analisia —biztanleriaren jarrera gisa, baina baita erakundeetan eta zenbait esparru publikotan (lanaren munduan, adibidez) txertatuta dagoen aurreiritzi gisa ere— kulturantzatasunaren kudeaketa-politikekin duen erlazioaren harira jorratzen da. Arrazakeriaren aurkako borroka da, beraz, kulturartekotasunaren quebecar ereduaren oinarrietako bat (Ollivier 2000). Testuinguru horretan uler daiteke *kultura publiko* komun baten definizioaren bilaketa, funtsezkoa baita immigrazioa barne hartzen duen hiritartasunaren ekintza-eremua definitzeko. M. Labelle, F. Rocher eta G. Rocherrek (1995) plazaratu dute, besteak beste, debate hori; horien ustez, errealitate kulturantzatunaren kudeaketaren eta frantses hizkuntzaren defentsaren arteko lotura aipatzen denean —espazio komun horren baitan integrazioarako ezinbesteko baliabide gisa—, helburu kontraesankorrak dituzten bi politiken arteko loturaz ari gara.

A. G. Gagnon eta R. Iacovinoren lanak (2003) oso ongi laburtzen du aniztasuna kudeatzerakoan ikuspuntu federalak eta quebecarrak osatzen duten dikotomia kontzeptuala: kulturantzatasuna (Kanada) *versus* kulturartekotasuna (Quebec) debatea. Etorkinen integrazioa kudeatzeko ikuspuntuen arteko desberdintasun hori, Gagnon eta Iacovinoren aburuz, erreferentzia markoen arteko desberdintasunaren ondorioa da. Zentzu horretan, Kanadako politika kulturantzatunaren oinarria nazioaren homogeneotasuna da; Quebeceko kulturarteko politikaren atzean dagoen eredia, al-

diz, pluralistagoa da oinarri-oinarrian. Testuinguru diskurtsibo horretan, zilegi da nazioarteko debatean indarrean dagoen gogoeta eta berrikuntza kontzeptualaren bilaketa, Quebecen hiritartasunaren debatea esanahiz hornitzeko.

b) Gobernuen arteko erlazioak

Jakina, kanadar gobernu federalaren eta quebectar gobernuaren arteko erlazioak ere badu bere lekua auzi honetan. Debate horrek jite instituzionalagoa du, batik bat eskumenen banaketan oinarritzen baita.

Quebecen eta gobernu federalaren arteko historia, immigrazioaren gaiari dagokionez, eskumenen eskaera eta lorpenaren historia da (Fontaine 1995). Lehenengo balantzeak 80ko hamarkadakoak dira, ardatz nagusitzat «erantzukizun partekatua» ideiarri helduz (Labelle 1998), gobernu federalaren alde bakarreko ikusmoldearen aurrean (*one-sided view of state federal responsibilities*) (Skerry 1995).

Baina Kanadak 1971n kulturantzatasuna politika publiko gisa bere egiten duen lehen momentutik bertatik hartzen du indarra debateak. Kanadar kulturantzatasuna, *de facto*, kultur adierazpen minoritario oro zeharka menperatzeko lanabesa litzateke (Ramirez eta Taschereau 1988, Ramirez 1991). Batez ere, Quebecen ikuspegitik, Quebec bera kultur komunitate bat gehiago bezala hartzen duelako, etorkinen komunitateak bezalaxe alegia. Debate arauemaile hori hobeto definitzen da Quebecen, erreakzio gisa, kulturartekotasuna aldarrikatzen duenean bere ikuspuntuaren eredu modura. Halaxe sortzen da *kulturantzatasuna versus kulturartekotasuna* debatea.

c) Argudio demografiko, ekonomiko eta linguistikoak

Mutazio instituzional eta kulturalaren prozesuan zehar (Assimopoulos eta Humblet 1987), immigrazio politika hasiera-hasieratik da politika demografiko, ekonomiko eta linguistikoa Quebecen.¹²

Ikuspegi *demografikotik*, bi kezka gailentzen dira. Batetik, Quebecen jaiotza tasa oso txikia dauka. Horrela, etorkinak aukera moduan ikusten dira, eta immigrazio-politika jaiotza-politika moduan (Panitch eta Cragin 1991). Diskurtso demografiko eta politiko hori etorkinen integrazioari buruzko debateetan ere agertzen da. Kasu horretan, bi bide hartzen ditu diskurtsoak oro har: Quebecen harrera-ahalmena zehaztea eta elementu demografiko horiek hizkuntz politikaren elementuekin lotzea.

Debatea berotzen duen beste auzi demografiko bat biztanleriaren lurralde-banaketa da, *erregionalizazio politika* izendatutakoa hain zuzen (Simard 1996). Lurralde problematikaren baitan sartzen da politika hori, etorkin gehienak Montreal inguruan finkatzen baitira.¹³ Politika horren ideia nagusia etorkinei libre hautatzen uztea da, jende gutxiago bizi den Quebecen eskualdeak hautatzeko pizgarri batzuk eskainiz. Argudiaketaren muina hau da: erregionalizazio-politika immigrazioa eta garapen ekonomikoa lotzen dituen politika gisa ulertzea.

Immigrazioa, ikuspegi *ekonomikotik*, hazkunderako eta lehia globalak eskatzen duen neurria emateko aukeratzat jotzen da.

Azkenik, *hizkuntza*, identitatearen osagai nagusietakoa izanik, hautapenerako ez ezik integrazioarako ere balio duen oinarrizko lanabesa da. Hezkuntzaren testuinguruan ere sortzen du eztabaida hizkuntzaren ikaskuntza eta erabilera-aren auziak.¹⁴

Katalunian immigrazioaren *filosofia publiko* eraikitze osagaiak¹⁵

Flandes eta Quebecen debate akademikoak immigrazioaren eta autogobernuaren arteko lotura nola jorratzen duen ikusi ondoren, Kataluniaren kasua lantzea geratzen zaigu. Quebecen, eta neurri batean Flandesek ere, badute dagoe-neko immigrazio eta autogobernuaren loturari buruzko fi-

losofia publiko bat; Katalunia une giltzarri batean dago *berre* gogoetari ekiteko. Atal honetan, Kataluniak hiritartasunaren ikuspuntuaren alde egindako apustua eztabaidatuko dugu, eta ondoren immigrazio eta autogobernuaren loturak identitateari buruz sortzen duen debateaz arituko gara.

Interpretazio administratibotik interpretazio sozial eta politikora: hiritartasunaren ikuspuntuaren aldeko apustua

Immigrazioa aztertzerakoan, ezin dugu saihestu errealitate hori zein ikuspegitik eta nola interpretatzen den. Alegia, ezinbestekoa zaigu Kataluniaren berezko interpretazio esparrua zein izango den hausnartzea.

Oraingoz, immigrazioaren alorrean, Generalitateak zeregin exekutiboa eta administratiboa du, ez legegilea. Autogobernuaren ikuspegitik, gobernu zentralaren erabakien menpe dago erabat, ados egon ala ez. Egoera horrek koherentziarik gabeko jokalekua sortzen du, Generalitatearen gobernuak gogoko ez zaizkion hainbat egoera kudeatu behar baititu. Egoera horrek autogobernu gabezia adierazten du argi eta garbi.

Kataluniaren jokabidea, orain arte, administratiboa izan bada ere, onartu berri den hirugarren programan (*Pla de ciutadania i immigració 2005-2008*) urrats kualitatiboa egin da: izan ere, plan horrek izaera politiko eta errebindiktatzailea baitauka.¹⁶

Plan berriak hiritartasun ikuspuntuaren alde egiten du apustu, bi planteamendu nagusiri jarraiki. Lehenengoa: politika horiek barne-hartze edo berdintasun prozesu baten kudeaketa gisa atzematea, etorkin estatusetik hiritartasun estatusera igarotzea kudeatuz (eskubide berdintasuna, berdintasun soziala eta berdintasun ekonomikoa barne; eta baita beste auzi batzuk ere, etorkinak administrazioko eta gizarte zibileko erakundeen baitan ordezkatzeta eta presente egotea, adibidez). Bigarren planteamendua egokitze politi-

kei dagokie, hau da, hiritarren eta etorkinen arteko elkarre-ragin-eremu publikoen kudeaketari (Zapata-Barrero 2002, 2004a, 2004b).

Hiritartasunaren ikuspuntuaren ondorioz, bizilekua bihur-tzen da politikak zuzentzeko irizpide bakarra. Ikuspegi ad-ministratibotik, erroldatzea da etorkinari espazio politiko publikoan sartuta egoteko eskubidea ematen dion funtsezko irizpidea. Erroldatzeak etorkinaren borondate argia adieraz-ten du: Katalunian finkatzea eta bertako biztanleekin espa-zio publiko guztiak bereizkeriarik gabe partekatzea. Horre-la, hiritartasun kontzeptua estatu-nazionalitatetik banan-tzen da, eta etorkinak hiriarekin eta tokikoarekin duen erla-zioari atxikitzen zaio.

Bigarrenik, Planaren ikuspuntua hiritartasun askotariko eta zibikoaren definizioarekin osatzen da. Ikuspuntu horrek hiru zutabe nagusi ditu: aniztasunaren balioa, berdintasu-naren printzipioa eta zibismoan oinarritutako jokabidea.

Aniztasuna onartzeak hauxe esan nahi du: Katalunian bi-zi diren eta lan egiten duten pertsona guztiek, edozein kul-tura edo erlijio dutela ere, aniztasuna onartu beharra dauka-te bere agerpen mota guztietan oinarritzko balio gisa (dela balio aniztasuna dela kulturen aniztasuna, dela adierazpide indibidualean dela talde mailakoan).

Era berean, kanpotik etorritako pertsonak gure artean ge-ratzea desberdintasunak sortzen dituen faktore berria dela onartuz, hiritartasunaren ikuspuntuaren bigarren zutabea eskubide eta betebeharren berdintasun printzipioa da. Izan ere, bi zutabe horiek konbinatuz zera lortu nahi da: askota-riko errealitatea onartzea, eta lurralde bereko (Kataluniako) kultur, hizkuntz eta erlijio aniztasunak sortzen dituen des-berdintasunak murrizteko proposamenak egiten lagundu-ko duen lanabesa eraikitzea.

Hirugarren zutabea zibismoa da, hots, pertsonen arteko erlazioa gidatuko duen oinarritzko araua (edozein dela ere horien jatorritzko hizkuntza, kultura, erlijioa edo azal kolo-rea). 'Zibismoa', praktikan, horrela definitzen da: «akzio pu-

blikoko jokabide-jarrera edo -araua, pertsonen arteko bizikidetza bermatu eta kohesioa ziurtatzen duena».

Hiritartasun askotariko eta zibikoa definitzeko testuinguru horretan, nozio garrantzitsu bat ere planteatzen da: «kultura publiko komuna». Kontzeptu horretara iristeko tresna nagusia hiritartasun ikuspuntuaren proposamena da, bere hiru zutabeekin (aniztasuna, berdintasuna eta zibismoa). Politika publikoari dagokionez, beraz, hiritartasunaren ikuspuntuak borondate estrategiko argia dauka.

Ekintzarako premisei dagokienez, berezko filosofiaren interpretazio esparrutzat eta oinarritzko osagaitzat jo beharko lirateke horiek. Honakoak zehazten ditu Planak:¹⁷ kultur aniztasunaren aintzatespena; giza eskubideak, eta pertsonaren duintasunarekiko begirunea; politika publikoen unibertsaltasuna eta eskubide indibidualekiko begirunea; gizarte katalanaren egonkortasuna eta kohesioa ziurtatzea; katalan hizkuntzaren defentsa, hiritarren hizkuntza gisa; koordinazioa, lankidetza eta erantzukizun partekatua; europar oinarriko integrazio politika.

Identitateari buruzko debatea: berrikuntza kontzeptual eta instituzionalak

Immigrazioak indartu egin du, Quebecen zein Flandesen, nazio-estatu gisa autodefinitzeko premia. Sarreran esan dugunez, Kataluniako gizartea ere konturatu da etorkin andana iristen ari dela —garapen bidean dauden herrialdeetatik, batak bat —, eta presentzia berri horrek hiriaren eta gizartearen paisaia aldatzen duela; aitzitik, oraindik ez da guztiz ohartu immigrazioak nazio eraikuntzan izan dezakeen eraginaz.¹⁸

Izan ere, immigrazioak eragiten dituen eraldaketek nazio minoritarioak ere ukitzen dituzte. Immigrazio politika, horrela, komunitatearen birdefinizio eta birkontzeptualizazio politika ere bada.¹⁹ Esparru horretan planteatzen da auzi hau: zein izango lirateke Kataluniaren *diskurtso publikoaren* osagaiak, komunitatearen berezko ezaugarriak aintzat hartuta?

Berezko diskurtso hori garatzea ezinbestekoa da. Oraindik ez gara iritsi, etorkinen integrazioaren alorrean, katalan/espainol haustura edo polarizaziora. Baina aztertutako beste bi kasuetan, banaketa horixe da immigrazioa kudeatzerakoan kontuan hartzen den funtsezko murrizketa bat. Belgikan, adibidez, immigrazioaren kudeaketa dago identitatean oinarritutako gizarte hausturen atzean,²⁰ eta Quebecen arrisku horrek gidatu zuen 1990eko Esparru Programa (*Enoncé de politique en matière d'immigration et d'intégration*). *Oinarritzko arrisku* horrek zuzendu behar du gogoeta oro.

Kataluniako hasiera fase hauetan, ikerketa programen kutsua duten argudioek osatzen dute immigrazio eta autogobernuaren debatea. Debatearen ardatz nagusiak kokatu behar dira, kategoria eta argudio multzo handitan taxututa.

Lehenik, orain arte hiritartasunaren ikuspuntua indartzeko aukera gailendu bada ere, ondoren defendatuko dudan argudioaren arabera, ikuspuntu hori ez da osoa baldin eta ez bada oinarritzko beste debate batekin osatzen: zein da etorkin Katalunian? Auzia ikusteko modu berri horrek identitateari buruzko debatea osatzeko dimentsio berriak sortzen ditu. Argudio osoaren arabera, etorkinaren definizioa berezko irizpideetan oinarritzen ez den bitartean, hiritartasunari buruzko debateak gehiago balioko du diskurtso erretorikoak elikatzeko autogobernuaren ikuspegitik funtzio politiko publiko bat betetzeko baino.

Katalunian etorkina zer den ebazteko arazo hori ez da debate teoriko hutsa, ondorio praktiko nabariak baititu. Esate baterako, ezartzen den definizioaren arabera ehuneko estatistikoak asko aldatzen dira. Zein hartzen da etorkintzat? Aztertutako kasu guztiek erreferente bera al dute? Kataluniatik kanpora jaiotako guztiak etorkinak al dira? Etorkinak al dira Espainiako Estatutik 50 eta 60ko hamarkadetan etorritakoak? Datu estatistikotan jaso behar al dira horiek, eta Europar Batasuneko zein kanpoko etorkinen datuekin konparatu? Jaki-na, erreferentzi markotzat Estaturik edo Katalunia hartu, erantzunak aldatu egiten dira. Zentzu horretan, zer lurralde espa-

rru hartzen da Katalunia estatistikoki aztertzeko: egungo esparru politikoa edo esparru geografiko eta historikoa (Ipar Katalunia barne, alegia)? Auzi horiek ez dira eztabaidaren azpigai hutsak, baizik eta debatearen funtsezko muina bera.

Dimentsio horiek guztiak kontuan hartuta, eta Kataluniako ikuspegitik, espainiar etorkinen eta Espainiatik kanpoko etorkinen arteko bereizketa ezar daiteke kontzeptualki. Erantzunak irizpideak behar ditu. Irizpideei buruzko eztabaidak hiru erantzun izan ditzake bederen:

- Jaiotza. Zer esan nahi du horrek, Katalunian bertan baina kanpoko gurasoekin jaiotakoa ez dela etorkina? Kataluniatik kanpo jaiotakoa baina Katalunian bizi dena etorkina dela?
- Hizkuntza. Alofonoa / ez katalanduna: biztanleria kategorizatze bide horixe hautatu da Quebecen.²¹
- Kultura. Autoktonoekiko erlazioa, gutxiengo etnikoaren izaera. Hori da Flandesek hartutako bidea, etorkinak gutxiengo etniko gisa kategorizatzea, Herbehereetan bezala.

Argi dago jatorri desberdineko pertsonak definitzeko irizpidearen hautapenak jite politikoa duela beti, azken buruan nazio komunitatearen definizio bat eskatzen baitu. Nazio batzuek hizkuntza hautatzen dute (Quebec), eta beste batzuek kultur irizpideak (Flandes). Kataluniako tradizioari jarraiki, bizilekuaren irizpidea (*ius domicili*) izan liteke aukera. Kontzeptualki, jatorriari begiraturaz konbinaketak egin ahal izango lirarteke. Horrenbestez, bizilekua bertan duten biztanleen taxonomia bikoitza ezar liteke.

Lehenak egungo bizilekuaren eta jaiolekuaren arteko loturari jarraituko lioke. Horrenbestez, biztanleriaren hurrengo kategorizazioa izango genuke:

- *Katalunian bizi diren eta Katalunian jaiotako katalanak.*
- *Katalunian bizi diren eta Espainiatik edo komunitate historiko batetik (Euskadi eta Galizia) etorritako katalanak.*
- *Katalunian bizi diren eta Europar Batasunetik etorritako katalanak.*

- *Katalunian bizi diren eta Europar Batasunetik kanpotik etorritako katalanak.*
- *Katalunian bizi diren berriak:* biztanle etorri berriak, due-la gutxi erroldatu direnak eta katalan gizartearen barnean sartzeko eta egokitzeko prozesuari ekin diotenak.

Ezin dugu ahaztu, dena den, identitatearekin erlazionatutako auzi horiek eztabaidatzerakoan gatazka uneak sor daitzakeela. Zentzu horretan, badakigu eztabaida hori ez dagoela agortuta estatalisten eta nazionalisten artean. Gatazkaren ardatz horrek Katalunia ezaugarritzen duen immigrazio-tradizioa ulertzeko argudio oso desberdinak sor ditzake.

Auzi hori ulertzeko, premisa honetatik abiatu behar dugu: immigrazioaren diskurtso guztiek tradizioan bilatzen dituzte haren kudeaketak sortzen dituen galderei erantzuteko baliabideak.²² Arazoa da, Katalunian, tradizio hori ulertzeko bi modu daudela, hots, egungo etorkinen presentzia (Europako Batasunetik kanpo eta garapen bidean dauden herrialdeetakoak, batik bat) bi modutara interpreta litekeela: etorkinen bigarren olatu gisa (lehena 60ko hamarkadako litza-teke, testuinguru ez demokratikoan, batik bat Espainia hegoaldeetik eta Aragoitik etorria: barne immigrazio gaztelaniaduna, beraz), edo lehen olatu gisa. Beraz, ezin da esan Katalunian dagoena etorkizunean immigrazioa kudeatzeko modu diferenteak eskaintzen dituen tradizio bat denik. Aitzitik, «tradizioen arteko lehia» dugu begi aurrean. Lehia hori funtsezkoa da, abiapuntuko interpretazio bakoitzak berezko diskurtsoa eraikitzeke gaur egun behar diren argudioen oinarri desberdinak emango baititu.

Elementu berri horiek kontuan hartuta, funtsezkoa da galdera honen kudeaketa: nola definitu tradizioa? Izan ere, gizartearen egonkortasuna eta kohesioa aztoratuko luketen bi ondorio izan ditzake gutxienez: alde batetik, gizartea haustea, gizarte dual eta zatitua ekarriz («zezenaren kulturaren» eta «astoaren kulturaren» arteko gatazka, sinbolikoki adierazita); beste aldetik, eta aurrekoarekin lotuta, hegemonia

nazionalista higatu daiteke eta berezko kultura publikoak atzera egin dezake. Bestela esanda, azken urteotan berreskuratutako espazio publikoa gaztelaniatu liteke. Izan ere, esku-hartze publikorik ez badago, etorkina kultura dominatzailean eta, botere erlazio horren bitartez, haren hizkuntzan integratzen da.

Ikuspegi teorikotik, esan genezake immigrazioak egungo autogobernuaren defizitak azaleratzen dituela. Debate hori egin behar da Katalunian, gehiengo eta gutxiengoen arteko kultura duala dagoela onartzeari egiten baitio erreferentzia. Botere erlazio horretan, etorkinaren egoerak berebiziko garrantzia hartzen du. Gaizki enfokatutako politika batek espainol/katalan dualtasuna handitu dezake. Zailtasunak ez dira soilik teorikoak, baita praktikoak ere: nola egokitu etorkinak katalan hizkuntz errealitatearen baitan beren «autoritate erreferente» nagusiek gaztelaniaz hitz egiten badute (lantokia, paperak kudeatzen dizkien administrazioa...)? Zentzu horretan, eskumenak, autogobernua eta identitatea lotzen baditugu, argi dago etorkinen sarbidea kudeatzeko Espainiako gobernuak ezartzen duen hizkuntza espainolaren irizpidea ez dela baliozkoa Kataluniarako. Autogobernuaren ikuspegitik, azken buruan, aurkako irizpidea dela esango genuke. Immigrazioaren berezko diskurtso batek aintzat hartu behar du etorkinen hizkuntz egokitzea. Katalan erakundeen erantzukizunaren parte da etorkinei katalanez hitz egitea beren esfera publiko gehienetan, batik bat gehienak gaztelaniadunak diren eskualdeetan.

Gure argudiaketa taxutu duten hiru dimentsioen lotura hori —Katalunian etorkin izatea zer den definitzeko premia, Kataluniako immigrazio tradizioei buruzko debatea, eta hizkuntza eta kultura dualaren inguruan egin berri duguna— izango da immigrazioaren berezko diskurtsoa eratzeko analisi-unitate nagusia. Edozein immigrazio politikak jarrera argia izan behar du auzi horien aurrean. Identitate eta tradizio arazo horiek ebaztea bihurtu da, beraz, *immigrazioaren diskurtso publikoa* definitzeko *sine qua non* baldintza.

Azken balantzea

Ikusi dugunez, immigrazioaren eta autogobernuaren arteko loturak auzi arauemaile andana sortzen du. Auzi horiek, dena den, ia ez dira garatu ere egin Katalunian, ez teoriko-ki ez instituzionalki. Hauxe dago argi: immigrazioak autogobernua birplanteatzea, birdefinitzea eskatzen du. Batik bat etorkinek gizarteari egindako kultur eskakizunaren ar-udioak eta Kataluniatik Estatura zuzentzen direnenak ongi bereiztearren.

Argudiatu dugu, orobat, Kataluniak, *berezko filosofia* erai- kitzeko, eredu arrotzak eta testuingururik gabeko esparru teorikoak saihestu behar dituela. Flandesko edo Quebecoko esperientziek argi uzten dute nazio komunitate bakoitzak berezko baliabide interpretatzaileak dituela testuinguruaren arabera. Flandesen, adibidez, nazio identitatearentzako me- hatxu modura planteatzen da immigrazioa. Eskuin mutu- rreko alderdien (Vlaams Blok, kasu) immigrazioaren aur- kako diskurtsoa, hain zuzen, saihestu beharreko hizkuntza identitario erradikalaren adibidea da. Quebecen, aitzitik, immigrazioa positibotzat jotzen da, aukera bat bezala, bal- din eta bitarteko identitario nagusiarekin gizarteratzen ba- da: frantses hizkuntzarekin, alegia. Hastapeneko pertzepzio hori funtsezkoa da, *filosofia publiko* desberdinak ulertzeko oinarrizko premisa bihurtzen baita. Nola irakurri behar da Kataluniatik lotura hori?

Hasiera-hasieratik ikusten da immigrazioak ondorio lin- guistikoak dituela. Oinarrizko kategoria horrexek gidatzen ditu ekintza gehienak. Estatu-tresnarik gabeko nazio esparru batean, immigrazio politika hizkuntz politika gisa taxutzen da batez ere. Ez dugu esan nahi beste politikek garrantzirik ez dutenik, hizkuntz dimentsioaren mendean daudela baizik.

Filosofiak konparatzen hasita, Quebecen hiritartasunean oinarritutako ikuspuntua lehenesten da politikak definitze- rakoan; Flandesen, aldiz, beste nazioekiko lehiakortasun handiagoa lortzeko logika instrumentalean jartzen da arre-

ta nagusia. Honakoa ere esaten digute beste esperientzia horiek: etorkinen presentziak eragindako definizio instituzionalaren prozesuak berrikuntza kontzeptualaren prozesuak ere ekartzen ditu,²³ batik bat etorkina izendatzeko orduan —alofono gisa Quebecen, edo gutxiengo etno-kultural gisa Flandesen—. Irizpide desberdintzailea hizkuntza zein kultura izan liteke. Ikuspuntu politikoen arteko distantzia horrek erlazio zuzena du tradizioaren eraikuntzarekin. Gai horrek funtsezkoa izan behar du Katalunian immigrazioaren filosofia bat eraikitzerakoan.

Esparru instituzionalari dagokionez, hiru proposamen egin litezke: Kataluniaren berezko filosofia ezarriko duen esparru-dokumentu bat lantzea; ministerio izaera izango duen zuzendaritza politiko bat sortzea; gobernu ekintza bideratuko duen informazioa sortu, kudeatu eta hedatzeaz arduratuko den ikerketa gun e do Institutu bat sortzea.

Ikuspuntu instituzional horretan bertan, immigrazioaren kudeaketa ikusteko bi era daude: Flandesen zeharkako ikuskera aplikatzen da (ministerio bakoitzak lantzen du gaia, edo sortzen du gaia koordinatzeko egitura); Quebecen, aldiz, trataera espezifikoa ematen zaio, gaia lantzeko sail berri bat sortuz. Katalunian, momentuz, immigrazioaren zuzendaritza politikoa Ongizate Presidentziara pasatu zen (2000. urtean Immigrazioarako Idazkaritza, SIM, sortu zen bertan), eta legealdi berriarekin eta hiruko gobernuaren garaian (PSC, ERC, ICV), Presidentziatik Ongizate eta Familia Sailera. Immigrazioarako Idazkaritza Presidentziatik Ongizate eta Familia Sailera pasatzeak irakurketa politiko nabarmena dauka.

Aurkeztu ditugun argudioak egokitze josten baditugu eta Kataluniako immigrazioaren diskurtso publikoaren zati izan daitezen nahi badugu, ukazina da hauxe: dena delako *filosofiak* ekintza lerro estrategikoak sor ditzan, ezinbestekoa du Sail baten indar instituzionala. Halakorik gabe, ez da nahikoa baliabide egongo Kataluniaren autogobernua-
rentzako funtsezkoa den identitate politika gidatzeko. Ez

soilik kanpora begira negoziatu ahal izateko (eskumen eta politikak gobernu zentralarekin), baizik eta baita barrura begira ere, sailen arteko sare bat sendotzeko, eta lurralde mailako esparru instituzionala eta etorkinen egokitzearen alde konprometitutako eragile asoziatiboan sarea eraikitze-ko beharrezkoa den esparru politikoa taxutuz.

Azkenik, immigrazioaren kudeaketan Kataluniak duen tradizioa ikusirik, jadanik hirugarren fasean dagoenean (erreferentziatzat Planak hartuta), ulertezina zaigu informazioa kudeatu, argudio eta jarraibideak sortu eta heziketa akademiko, tekniko eta profesionalaz arduratuko den zentrorik (Instituturik) oraindik ez edukitzea. Premiazkoa da, esate baterako, identitatearen aldagaiaren arabera biztanleriak immigrazioaz duen pertzepzioa kuantitatiboki neurtuko duten ikerketak egitea («español baino gehiago katalan» edo «español bezain katalan» sentitzeak immigrazioarekiko jarreran nola eragiten duen jakiteko, adibidez), aldagai sozial eta ekonomiko klasikoez gain. Etorkinek Kataluniaz duten pertzepzioa aztertzea ere interesgarria litzateke, eta baita horien pertenezia sentimendua zein den ere.

Kataluniak, baldin eta *immigrazioaren berezko filosofia publikoa* diseinatzeko eginkizunari benetan ekiten badio, berebiziko erronkak izango ditu etorkizunean. Autogobernuaren eta immigrazioaren arteko loturak, immigrazioaren eskumen berria definitzeaz ari garela aintzat hartzen badugu, belaunaldi kutsuko dimentsioa du nabarmen. Politikariek politika egin beharko dute. Herrialde logikak zeinahi interes alderdikoiaren gaintik egon behar du. Hurrengo urtetan ikusi ahal izango dugu gure politikariek benetan ulertu duten immigrazioarekin Katalunia osoa aukera historiko berri baten aurrean dagoela.¶

[Xabier Eizagirrek euskaratua]

1. Artikulu honek egilearen beste artikulu honetako argudio nagusiak laburbiltzen ditu: Zapata-Barrero, R. (2006) «Filosofies de la immigració i autogovern: el Quebec, Flandes i Catalunya», *Revista d'Estudis Autònoms i Federals* 2: 177-223.
2. Batik bat ikuspegi kontua den arren, hemendik aurrera *nazio minoritario* termino zuzenagoa erabiliko dut, nahiz eta *gutxiengo nazional* terminoa ere asko erabiltzen jarraitzen den (adibidez, Kymlicka 2001, Bauböck 2001). Egia da, ordea, termino zuzena «nazio gutxitua» litzatekeela, haxe azpimarratuz: gehiengo/gutxiengo erlazioa ez da zentzu kuantitatiboan ulertu behar, botere erlazio gisa baizik (ikus, argudio horretarako, Juteau 2005). Beraz, talde bat ez da berez gutxiengo, baizik eta gehiengoaren talde dominatzaile batek bihurtu du gutxiengo.
3. Immigrazioak dakartzan eraldaketa prozesuei buruz, ikus Aubarell eta Zapata (2004). Teoria Politikoaren esparruan egindako gogoeta bat: Zapata-Barrero (2005c).
4. Favell-en *politics of reconceptualising community* ideia egokitu dugu (Favell 2001: 24).
5. Argudio horren lehen formulaziorako, ikus: Zapata-Barrero, R. (2005) «Immigration and self-government of national minorities: a conceptual comparative framework», ECPR The General Conference, Budapest, Panel No. 9: Political theory and multiculturalism in Europe: conceptual and political change at the crossroads.
6. «Etorkinak integratuz, horien nortasuna ez ezik berea ere eraldatzen ari da Quebec» (Carens 2000: 133; ikus, orobat, Carens 1995: 8). Kobariazio horixe da egokitze politika deitutakoaren oinarriko premisa (Zapata-Barrero 2004a, 2004b).
7. «Badira gauza batzuk ezein estatu liberal demokratikok legitimoki egin ezin dituenak, eta beste batzuk estatu liberal demokratiko guztiek nahitaez egin behar dituztenak. Etorkinen kultur integrazioarekiko muga horiek identifikatzean datza zeregin nagusia» (Carens 2000: 108). «Printzipio horiekiko [demokrazia eta pluralismoarekiko] konpromisoak zenbait egokitze-mota ekar diezaike etorkinei, baina zorrotz mugatzen ditu eska daitezkeen aldaketa motak ere, eta harrera gizarteari berari ere hainbat betebeharrak ezartzen dizkio» (Carens 2000: 117).
8. Ikus, besteak beste, Favell eta Martiniello (1999) eta Jacobs (2001).
9. Hasiera-hasieratik, frantses hizkuntz komunitatearen kasua gehiago aztertuta da (eta Quebecen konparatu) flandestarren hizkuntz komunitatea baino (ikus, adibidez, Assimopoulos eta Humblet 1987).
10. Diskurtso proaktibo eta diskurtso erreaktiboari buruzko lehen hurbilketarako, ikus Zapata-Barrero (2005b).
11. Debate horretan, ikus Fontaine eta Shiose (1991), Fontaine (1992), Mc Andrew (1995), Labelle (1997, 1998, 2000, 2001), Labelle eta Salée (1998, 1999), Juteau (2000a, 2000b, 2002), Labelle eta Rocher (2003). Ikuspegi konparatu batekin, ikus Chastenay et al. (2005) lan interesgarria. Ikus, orobat, azterketa konkretu batzuk: El-Yamani et al. (1993), Lizasa (1998), Emongo et al. (2001).

12. Ikus, esaterako, *Encyclopédie du Canada*-n «immigratio politika» hitza (*immigration, politique d'*), politika horren hiru zutabe horiek azpimarratuz eraikia (Dirks 2000). 1975eko balantze batean ere, dimentsio hirukoitz hori nabarmentzen da immigrazioa jorratzeko moduan (Bonin 1975). Ikus, logika horri jarraiki, Richmond (1976) eta Askoren artean (1994).
13. Izan ere, batzuek *montréalisation de la question de l'immigration* gisa ezaugarritu dute auzia (Labelle 1990).
14. Ikus, horretaz, Ghosh (1995). Gure artean, ikus Garreta et al. (2003), non Mc Andrew eta Gagnon (2000) liburu luzeagoaren zenbait kapitulu biltzen baitira.
15. Atal honen bertsio luzeagoa argitaratuta dago: Zapata-Barrero, R. (2005) «Construyendo una *filosofía pública de la inmigración* en Catalunya: los términos del debate», *Revista de Derecho Migratorio y Extranjería* 10: 9-38.
16. www.gencat.net/benestar/societat/convivencia/immigracio/.
17. Printzipio horiek honako liburuan daude garatuta eta iruzkinduta: Zapata-Barrero, R. (2006) *Immigració i Govern en nacions minoritàries: Flandes, Quebec i Catalunya en perspectiva*, Bartzelona: Fundació Trias Fargas.
18. 2004ko abuztu bukaeran Jordi Pujolek Universitat Catalana d'Estiu-ko (UCE) hitzaldi batean egindako adierazpenak —«nahasketak» katalan identitatean ondorioak izan ditzakeela baieztatuz— bihurtu ziren behar bada immigrazioaren gaia debate politiko eta sozialean barneratzeko abiapuntua (ikus abuztuaren 23ko egunkari nagusiak eta Pujolek berak irailaren 3an *La Vanguardia*-n idatzitako «La inmigración» artikulua argigarria). Baina terminologia horrek, gaizki bideratuz gero, argitu ordez nahaste-borraste handiagoa ekar diezaioke debateari.
19. Favellen *politics of reconceptualising community* ideia egokitu dugu (Favell 2001: 24).
20. 1990ean hasita, Jacobsen ustez (2001, 2004b). Gai horri buruz, ikus orobat Martiniello (1995, 1998b), Martiniello eta Poncelet (1993), Martiniello eta Swyngedouw (1998), Jacobs eta Swyngedouw (2003), Boussetta (2000).
21. Alofonoa, Quebecen, ez frantsesa ez ingelesa hitz egiten ez duena da. Katalunian, beraz, ez katalana ez gaztelania hitz egiten ez duena litzateke alofonoa. Irizpide horrek, beraz, katalandunak, gaztelaniadunak eta alofonoak bereiziko lituzke Katalunian.
22. Argudio horren lehen teorizaziorako, ikus Zapata-Barrero (2005b). Eta Espainiaren testuinguruan egindako alde aurreko aplikazio baterako, identitate espainolaren tradizioak oinarri antimusulmana duela baieztatzen duen tesia defendatuz, ikus Zapata-Barrero (2005a).
23. Aldaketa eta berrikuntza kontzeptualaren prozesuen arteko erlazioari buruz, ikus Zapata-Barrero (2007). Kasu konkretu honetarako, ikus Zapata-Barrero (2005a) azterketa konparatiboa.

Aipatutako erreferentzia bibliografikoak

- Aleinikoff, T. A. eta Klusmeyer, D. (2001) *Citizenship Today*, Washington: Cornegie.
- Askoren artean (1994) «Integration of the New Wave of Immigrants into Quebec Society: Facilitating Factors, Difficulties and Strategies - L'intégration de la nouvelle immigration a la société québécoise: facteurs facilitants, difficultés et stratégies», *International Review of Community Development - Revue internationale d'action communautaire* 31, 71: 17-32.
- Assimopoulos, N. eta Humblet, J. E. (1987) «Immigrants and the Question of National Identity: A Comparative Study of the Societies of Quebec and Wallonia - Les immigrés et la question nationale: étude comparative des sociétés québécoise et wallonne», *Etudes Migrations* 24, 86: 155-186.
- Aubarell, G. eta Zapata-Barrero, R. (arg.) (2004) *Inmigración y procesos de cambio: Europa y el Mediterráneo en el contexto global*, Bartzelona: Icaria, Institut Europeu de la Mediterrània.
- Bataille, P. (1998) «The racism scene and the multicultural project: Quebec as an example», *Information sur les sciences sociales* 37/2: 381-399.
- Bauböck, R. (2001) «Cultural citizenship, minority rights, and selfgovernment», in Aleinikoff eta Klusmeyer 2001: 319-345.
- Bonin, B. (1975) «L'immigration étrangère au Québec», *Canadian Public Policy - Analyse de politiques* 1/3: 296-301.
- Boussetta, H. (2000) «L'impact des divisions communautaires sur la intégration des étrangers», in M. Mc Andrew eta M. Pagé (arg.) *L'éducation dans les sociétés divisées*, Montreal: L'Harmattan, 59-81.
- Boussetta, H. eta Swyngedouw, M. (1999) *La citoyenneté de l'Union Européenne et l'enjeu de Bruxelles. Le droit supranational européen confronté aux réalités d'une société multiethnique et multinationale divisée*, Colloque Metro-polis RIIM, Vancouver, 1998ko ekainaren 14-16.
- Carens, J. (1995) «Immigration, Political Community, and the Transformation of Identity: Quebec's Immigration Policies in Critical Perspective», in J. Carens (arg.) *Is Quebec Nationalism Just?*, Montreal: McGill-Queen's University Press, 20-81.
- (2000) *Culture, citizenship, and community*, New York: Oxford University Press.
- Chastenay, M.-H., Pagé, M., Phalet, K., Swyngedouw, M. eta Lasry, J.-C. (2005) «Identity, equality and participation: testing the dimensions of citizenship in Canada and Belgium», *Canadian Ethnic Studies* (monografi-ko berezia): 84-112.
- De Winter, L., Frogner, A. P. eta Billiet, J. (1998) «Y a-t-il encore des Belges? Vingt ans d'enquêtes sur les identités politiques territoriales», in Martiniello eta Swyngedouw 1998: 123-136.
- Dirks, G. E. (2000) «Immigration, politique d'», in *Encyclopédie du Canada*, Montreal: Editions internationales Alain Stanké, 958-959.
- El-Yamani, M., Juteau, D., Mc Andrew, M. (1993), «Immigration: What Do Quebecers Fear?», *International Review of Community Development* 30, 70: 61-70.

- Emongo, L., Das, K. eta Bibeau, G. (2001) «The Meaning of Community for Young Hindus in Montreal: From the Ganges to the Saint-Laurent - Le sens de la communauté chez les jeunes Hindous de Montréal: entre le Gange et le Saint-Laurent», *Nouvelles Pratiques Sociales* 14/1: 152-168.
- Favell, A. (2001) *Philosophies of integration*, Londres: Palgrave (1. arg., 1998).
- Favell, A. eta Martiniello, M. (1999) «Multinational, multicultural, and multileveled Brussels», *Working Papers Series*, Oxford University Press.
- Fontaine, L. (1992) «L'élaboration d'un plan d'action à l'intention des communautés culturelles au Québec», in R. Levesque *L'homme, la nation, la démocratie*, Sillery: Presses de l'Université du Québec.
- Fontaine, L. (1995) «Immigration and Cultural Policies: A Bone of Contention between the Province of Quebec and the Canadian Federal Government», *International Migration Review* 29/4, 112: 1041-1048.
- Fontaine, L. eta Shiose, Y. (1991) «Ni citoyens ni autres: la catégorie politique 'communautés culturelles'», in D. Colas, C. Emeri eta J. Sylberberg (arg.) *Citoyenneté et nationalité. Perspectives en France et au Québec*, Paris: Presses Universitaires de France, 435-443.
- Gagnon, A. G. eta Iacovino, R. (2003) «Le projet interculturel québécois et l'élargissement des frontières de la citoyenneté», in A. G. Gagnon (arg.) *Québec: Etat et société*, 2. liburukia, Montreal: Québec/Amérique, 413-438.
- Garreta, J., Samper, Ll. eta Llevot, N. (arg.) (2003) *Relaciones étnicas y educación en una sociedad dividida: Quebec*, Educació i món actual 11, Lleida: Universitat de Lleida.
- Ghosh, R. (1995) «Social Change and Education in Canada», in R. Ghosh eta D. Ray (arg.) *Social Change and Education in Canada*, Toronto: Harcourt Brace, 3-15.
- Jacobs, D. (2000) «Multinational and poliethnic politics entwined: minority representation in the region of Brussels-Capital», *Journal of Ethnic and Migration Studies* 26/2: 289-304.
- (2001) «Immigrants in a Multinational Political Sphere: The Case of Brussels», A. Rogers eta J. Tillie (arg.) *Multicultural Policies and Modes of Citizenship in European Cities*, Aldershot: Ashgate, 107-122.
- (2004a) «Alive and Kicking? Multiculturalism in Flanders», Chicago, *Europeanists* konferentzia aurkeztutako hitzaldia.
- (2004b) «Pacifying national majorities in the Brussels Capital Region. What about the immigrant minority groups?», in E. Lantschner eta A. Morawa (arg.) *European Yearbook of Minority Issues. Volume 2, 2002/3*, Leiden: Martinus Nijhoff, 309-329.
- Jacobs, D. eta Swyngedouw, M. (2003) «Territorial and non-territorial federalism: reform of the Brussels Capital Region, 2001», *Regional and Federal Studies* 13/2: 127-139.
- Juteau, D. (2000a) «Du dualisme canadien au pluralisme québécois», in Mc Andrew eta Gagnon 2000: 13-26.
- (2000b) «Ambiguïtés de la citoyenneté au Québec», *Les grandes conférences Desjardins* 7, Programme d'Etudes sur le Québec, Université McGill (azaroak 23).

- (2002) «The Citizen Makes an Entrée: Redefining the National Community in Quebec», *Citizenship Studies* 6/4: 441-458.
- (2005) «Inmigración, ciudadanía y autogobierno: Québec en perspectiva», Documentos CIDOB - Serie Migraciones 6, Bartzelona: CIDOB.
- Klandermands, B. eta De Weerd, M. (2000) «Group Identification and Political Protest», in S. Stryker, T. J. Owens eta R. W. White (arg.) (2000) *Self, Identity, and Social Movements*, Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Kymlicka, W. (2001) «Minority Nationalism and Immigrant Integration», in W. Kymlicka *Politics in the Vernacular*, Oxford: Oxford University Press, 275-291.
- Labelle, M. (1988) «La gestion fédérale de l'immigration internationale au Canada: 1963-1984», in D. Brunelle eta Y. Bélanger (zuz.) *L'ère des libéraux. Le pouvoir fédéral de 1963 à 1984*, Sillery: Presses de l'Université du Québec.
- (1990) «Immigration, Culture, and the National Question - Immigration, Culture et Question Nationale», *Cahiers de recherche sociologique* 14: 143-151.
- Labelle, M. (1997) «Pluralisme, intégration et citoyenneté. Enjeux sociaux et politiques à propos du Québec», in S. Abou eta K. Haddad (zuz.) *La diversité linguistique et culturelle et les enjeux du développement*, Beirut: Université Saint-Joseph, 13-28.
- (1998) «Les minorités et le pays du Québec. Une citoyenneté à construire», in M. Sarra-Bournet (zuz.) *Le pays de tous les Québécois. Diversité culturelle et souveraineté*, Montreal: VLB, 191-205.
- (2000) «La politique de la citoyenneté et de l'interculturalisme au Québec: défis et enjeux», in H. Greven eta J. Tournon (zuz.) *Les identités en débat: intégration ou multiculturalisme*, Paris: L'Harmattan, 269-293.
- (2001) «Intégration et multiculturalisme: discours et paradoxes», in Y. Resch (zuz.) *Définir l'intégration*, Actes du colloque de l'Association internationale d'études québécoises et Institut d'Etudes politiques, Montreal: XYZ, 19-31.
- (2004) «The 'language of race', identity options and 'belonging' in the Quebec context», in F. Devine eta M. C. Waters (zuz.) *Social Inequalities in Comparative Perspective*, Oxford: Blackwell, 9-65.
- Labelle, M. eta Rocher, F. (2003) «Debating Citizenship in Canada: The Collide of Two Nation-Building Projects», in L. Cardinal (zuz.) *A Century of Citizenship in Australia and in Canada*, Institute of Canadian Studies of the University of Ottawa - Australian High Commission in Ottawa - Forum of Federations - Australian Studies Association of North America - Centre for Australian Cultural Studies.
- Labelle, M., Rocher, F. eta Rocher, G. (1995) «Pluriethnicité, citoyenneté et intégration: de la souveraineté pour lever les obstacles et les ambiguïtés», *Cahiers de recherche sociologique* 25: 213-245.
- Labelle, M. eta Salée, D. (1998) «Citizenship in Question: Stakes and Challenges of Multiculturalism in Quebec and in Canada - La citoyenneté en question: enjeux et défis du multiculturalisme au Québec et au Canada», International Sociological Association.

- (1999) «Citizenship in Question: The Canadian State in Relation to Immigration and National and Cultural Diversity - La citoyenneté en question: l'état canadien face à l'immigration et à la diversité nationale et culturelle», *Sociologie et Sociétés* 31/2: 125-144.
- Lefebvre, E. L. (2003) «Belgian Citizenship: Managing Linguistic, Regional, and Economic Demands», *Citizenship Studies* 7/1: 111-134.
- Lizasa, S. (1998) «Quebec-Style Pluralism: Examination of the Concept of 'Citoyenneté Pluraliste'», International Sociological Association.
- Mc Andrew, M. (1995) «Multiculturalisme canadien et interculturalisme québécois: mythes et réalités», in Askoren artean *Pluralisme et éducation*, Montreal: Faculté des Sciences de l'Éducation.
- Mc Andrew, M. eta Gagnon, F. (zuz.) (2000) *Relations ethniques et éducation dans les sociétés divisées (Québec, Irlande du Nord, Catalogne et Belgique)*, Paris: L'Harmattan.
- Martiniello, M. (arg.) (1995) *Migration, Citizenship and Ethno-National Identities in the European Union*, Aldershot: Avebury.
- (1998a) «Les élus d'origine étrangère à Bruxelles», *Revue Européenne des Migrations Internationales* 14: 123-150.
- (1998b) «Culturalisation des différences, différenciation des cultures dans la politique belge», Working Paper, *Les cahiers du CERI*.
- Martiniello, M. eta Manço, A. (1993) «Intercultural education in frenchspeaking Belgium», *European Journal of Intercultural Education* 4/2: 19-27.
- Martiniello, M. eta Poncelet, M. (zuz.) (1993) *Migrations et minorités ethniques dans l'espace européen*, Brusela: De Boeck.
- Martiniello, M. eta Swyngedouw, M. (arg.) (1998) *Où va la Belgique?*, Paris: L'Harmattan.
- Ollivier, E. (2000) «La lutte contre le racisme au fondement de la perspective interculturelle», *Possibles (Essais et Analyses)* 24/4: 6-37.
- Panitch, A. eta Cragin, J. M. (1991) «Immigrating to Quebec: The Demographic Challenges of a Province Experiencing Low Fertility», *Migration World* 19/4: 11-14.
- Ramirez, B. (1991) «Les rapports entre les études ethniques et le multiculturalisme au Canada. Vers nouvelles perspectives», *Revue internationale d'études canadiennes* 3: 171-181.
- Ramirez, B. eta Taschereau, S. (1988) «Les minorités: le multiculturalisme appliqué», in D. Brunelle eta Y. Bélanger (arg.) *L'ère des libéraux. Le pouvoir fédéral de 1963 à 1984*, Sillery: Presses de l'Université du Québec, 383-404.
- Richmond, A. H. (1976) «Immigration, Population, and the Canadian Future», *Sociological Focus* 9/2: 125-136.
- Simard, M. (1996) «Quebec's Policy for Regionalization of Immigration: Challenges and Paradoxes - La politique québécoise de régionalisation de l'immigration: enjeux et paradoxes», *Recherches Sociographiques* 37/3: 439-469.
- Skerry, P. (1995) «Many borders to cross: Is immigration the exclusive responsibility of the federal government?», *Publius* 25/3: 71-85.
- Swyngedouw, M. (1992) «L'essor d'Agalev et du Vlaams Blok», *Courier hebdomadaire du CRISP* 1362.

- (1995) «Les nouveaux clivages dans la politique belgo-flamande», *Revue française de science politique* 45/5: 775-790.
- Zapata-Barrero, R. (2002) *L' hora dels immigrants: esferes de justícia i polítiques d'acomodació*, Col·lecció Temes contemporanis/Proa, Barcelona: Centre d'Estudis de Temes Contemporanis (gazt. *El turno de los inmigrantes: esferas de justicia y políticas de acomodación*, Madrid: Imsero, Ministerio de Trabajo y Seguridad Social, 2002).
- (2004a) *Inmigración, innovación política y cultura de acomodación en España. Un análisis comparativo entre Andalucía, Cataluña, la Comunidad de Madrid y el Gobierno Central*, Barcelona: CIDOB.
- (2004b) *Multiculturalidad e inmigración*, Madrid: Síntesis.
- (2005a) «The Muslim community and Spanish tradition: Maurophobia as a fact and impartiality as a desideratum», in T. Modood, A. Triandafylidou eta R. Zapata-Barrero (arg.) *Multiculturalism, Muslims and Citizenship: a European Approach*, Londres: Routledge.
- (2005b) «Hermenéutica de la inmigración», *Claves de la razón práctica* 158: 29-37.
- (2005c) «El significado de la Teoría Política: gestión de cambios estructurales e innovación política», *Revista Española de Investigaciones Sociológicas* 109: 37-74.
- (arg.) (2007) *Manual de conceptos políticos en el contexto de España*, Madrid: Síntesis.